

J.V. STALİN

**SOVYET
EKONOMİSTLERİYLE
BEŞ GÖRÜŞME**

(1942-1952)

İÇİNDEKİLER

J.V. STALİN'İN EKONOMİSTLERLE GÖRÜŞME	
TUTANAĞI, 29 Ocak 1941.....	3
Ekonomi Politik Sorunları Üzerine	3
Ekonomi Poliğiğin Amacı.....	3
Değer yasası üzerine	5
Planlama üzerine	7
Ücretler ve işgünü üzerine	14
Faşizm Üzerine	17
22 ŞUBAT 1950 TARİHLİ TARTIŞMANIN TUTANAĞI ..	20
24 NİSAN 1950 TARİHLİ TARTIŞMANIN	
TUTANAKLARI.....	22
30 MAYIS 1950 TARİHLİ TARTIŞMANIN TUTANAĞI...	30
EKONOMİ POLİTİK SORUNLARI ÜZERİNE	
TARTIŞMA, 15 Şubat 1952	42

J.V. STALİN'İN EKONOMİSTLERLE GÖRÜŞME TUTANAĞI, 29 Ocak 1941

Ekonomi Politik Sorunları Üzerine

Ekonomi Poliğiin Amacı

Ekonomi poliğiin amacı konusunda birçok tanımlama vardır: Engels, ekonomi poliği, üretim, değişim ve dağılım bilimi olarak tanımlar; yine Marx'ın, *Kapital*'in hazırlık notlarında konuyla ilgili tanımlaması olduğu gibi, Lenin'in de 1889'da Bogdanov'un yaptığı tanımlamayı kabul eden görüşleri vardır. Birçok kitap kurdu, bir tanımlamayı diğerine karşı öne sürüyor. Alıntı yapmayı çok seviyoruz ve bu alıntılar da aslında cahilliğimizin göstergesidir. Bu nedenle ekonomi poliğiin amacının tam tanımlamasını yapmak için iyi düşünmeli ve bunun üzerinde durarak sunmalıyız.

Eğer “ekonomi politik, tarihsel olarak gelişen toplumsal üretim tarzlarının bilimidir diye yazarsak, ekonomi ve insanlar arasındaki ilişkiden söz ettiğimiz hemen anlaşılacaktır. Bu nedenle, ekonomi poliğiin toplumsal üretim ilişkilerinin, yani insanlar arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişiminin bilimi olduğunu ifade etmek daha iyi olacaktır. Bu tanımlama, hem kişisel hem de üretim amaçlı gerekli tüketim araçlarının üretim ve dağılımını düzenleyen yasaları açıklar.” Dağıtımdan

kastım, kelimenin dar anlamıyla dağıtım, yani bireysel tüketim araçlarının dağıtımını nosyonu değildir. Burada, Engels'in *Anti Dühring*'de dağılımı, **üretim araçlarının ve bireysel tüketim araçlarının mülkiyet biçimi** olarak tahlil ettiği anlamıyla bir dağılımdan söz ediyoruz.

Bir sonraki sayfada, ikinci paragraftan sonra, şu kelimelere ek yapmamız gerekir: “yani, üretim araçlarının ve dolayısıyla halkın yaşamı için gerekli olan maddi varlıkların toplumun üyeleri arasında dağıtım biçimi”.

Kapital'in dördüncü cildi için Marx'ın hazırlık notlarından haberdarsınız elbette. Orada ekonomi politiğin amacı tanımlanmıştır. Marx üretimden söz ettiğinde ulaşımı da kapsar (ulaşımın uzun ya da kısa mesafe olmasından,

Türkistan'dan pamuğun ulaşımı ya da bir fabrikanın kendi iç ulaşımı olmasından bağımsız olarak). Marx'ta, dağıtımın tüm sorunları üretim konseptine dahil edilmiştir. Buradakilerin düşüncesi nedir: Buradaki tanımlama doğru mudur?

GÖRÜŞ: Şüphesiz, işaret edilen değişiklikler esaslı bir gelişme sağlıyor.

SORU: Tanımlamada “toplumsal üretim” ilişkileri ifadesini kullanmak doğru olur mu? “Toplumsal” kelimesi burada yersiz değil mi? Üretim zaten toplumsaldır. Burada bir totoloji olmayacak mı?

CEVAP: Üretimde teknik ilişkiler de olabileceği ve burada özellikle toplumsal üretim ilişkilerinden söz

etmemiz gerektiği için “toplumsal-ilişkiler”i bir tire ile yazmalıyız.

SORU: “kişisel ve üretim” kelimeleri yerine tüketimden “kişisel ve üretici” şeklinde söz etmek daha uygun olmaz mı?

Kısa bir görüş alış verişinden sonra “kişisel ve üretim” kelimeleri yazıldı.

Eğer amacın önerilen şekliyle formülasyonunu kabul edersek, bütün formasyonlarda dağıtım sorununa daha fazla dikkat çekilmesi şeklinde bir genel sonuç çıkarılmalı. Aksi takdirde burada bankalar, borsalar ve piyasalar konusunda çok az şey söylenmiş olur. Bu yetmez. Özellikle sosyalizm bölümü de bu nedenle **yetersiz kalır**. Beşinci sayfada biçimle ilgili düzensizlikler var. Bunlar kaldırılmalı. “Farklı üretim tarzlarını inceleyen ve açıklayan ve bunları birbirinden ayıran özellikleri ortaya koyan tarihsel bir bilimdir” diye yazılmış. Düzgün bir Rusça ile yazılmalı; ‘inceleyen’ ve ‘açıklayan’ şeklinde değil de, **bilimdir ki inceler ve açıklar** şeklinde.

Değer yasası üzerine

Sosyalizm ile ilgili bölüme geliyorum. Birkaç şey geliştirildi. Fakat bu bölümün daha önceki haliyle karşılaştırıldığında birçok şeyin de heba edildiğini görüyoruz.

Bu bölümde değer yasasının aşıldığı yazılmış. O zaman, maliyet kategorisinin nereden ortaya çıktığı, ki

onsuz hesaplama ve emeğe göre dağıtım yapılamaz ve fiyatlar tespit edilemez, anlaşılmaz olur. Değer yasası henüz aşılmış değildir. Fiyatların yardımıyla kumanda ettiğimiz doğru değildir; bunu yapmak isteriz fakat yapamayız. Fiyatların yardımıyla (ekonomiyi) idare etmek için muazzam rezervlerin olması, bir meta bolluğu olması gerekir. Ancak o zaman fiyatlarımızı dikte edebiliriz. İlegal bir piyasa ve kollektif çiftlik piyasası olduğu sürece, piyasa fiyatları varolacaktır. Eğer değer yoksa, gelirleri ölçebilecek bir şey de yoktur. Gelirler emekle ölçülmez. İhtiyaca göre dağıtıma başladığımızda bu bütünüyle farklı bir mesele olacaktır. Fakat bugün için değer yasası aşılmış değildir. Onu bilinçli bir şekilde kullanmak istiyoruz. Fiyatları bu yasa çerçevesinde belirlemek durumundayız. 1940'ta (Rusya'da) Estonya ve Latviya'dan daha az ürün elde ettik. Yeterli ekmek olmadığından fiyatlar fırladı. 200 bin (pood) ekmek daha piyasaya sokunca fiyatlar derhal düştü. Bunu ülkenin her yerinde bütün metalar için yapabilir miyiz? Hayır, bütün metalar için fiyatları dikte etmekten uzağız. Bu nedenle çok daha fazla üretmek zorundayız; bugünkünden çok daha fazla. Fakat bugün fiyatların yardımıyla (ekonomiyi) kumanda edecek durumda değiliz. Ayrıca kollektif çiftlik piyasasında yapılan satışlardan sağlanan gelirler kollektif çiftlik köylüsüne gidiyor. Elbette bizde, bu gelirle üretim araçları satın alınamaz ve bu gelir kişisel tüketimi artırma yönünde kullanılır.

* * *

Metinde afiş propagandası **kendini gösteriyor**. Böyle olmaz. Bir ekonomist gerçekleri incelemeli. Ve birdenbire “Troçkist-Buharinist hainler” karşımıza çıkıyor; mahkemenin şunu bunu kararlaştırdığını belirtmenin anlamı ne? Bunun ekonomiyle ilgisi nedir? Propaganda kısımları çıkarılmalıdır. Ekonomi politik ciddi bir konudur.

BİR SES: Uzun zaman önce, mahkeme başladığında yazılmıştı.

CEVAP: Ne zaman yazıldığı önemli değil. Şimdi yeni şekli sunuluyor ; orada da var ve yersiz. Bilimde mantığa sığınırız. ?????? Bu durum işimizi heba ediyor.

Planlama üzerine

Ekonomik planlama konusunda birçok kötü söz yığılmış. **Ve herşey yazılmamış.** “Sosyalist toplumda emeğin doğrudan toplumsal karakteri. Değer yasasının aşılması ve üretimde anarşinin ortadan kalkması. Sosyalizmin üretim ilişkilerinin, üretici güçlerin doğasına uygun hale getirilmesinin bir aracı olarak ekonominin planlı yönlendirilmesi.” Bir tür kusursuz planlı ekonomi resmi çizilmiş. Oysa sadece şöyle denebilir: Kapitalizmde, tüm toplum çapında üretim gerçekleştirmek mümkün değildir; orada, ayırım yaratan rekabet vardır, özel mülkiyet vardır. Oysa bizim sistemimizde işletmeler sosyalist mülkiyet temlinde birleşmiştir. Planlı ekonomi, bizim istediğimiz birşey değil, bir zorunluluktur; aksi

takdirde herşey çöker. Piyasa ve borsa gibi burjuvazinin oransızlıkları düzeltmede kullandığı barometreleri ortadan kaldırdık. Herşeyi kendi üzerimize aldık. Bizim sistemimizde, planlı ekonomi, ekmek tüketimi gibi vazgeçilmez birşeydir. Biz “iyi çocuklar” olduğumuzdan, herşeyi yapma yeteneğimiz olduğundan değil, sistemimizde işletmeler entegre olduğu için böyledir bu. Onların sisteminde entegrasyon ancak tröst ve karteller içinde, yani dar bir sınır içinde mümkündür; fakat Tüm Halkın ekonomisini organize edemezler. (Kautsky'nin süper kapitalizm teorisine Lenin'in getirdiği eleştiriye hatırlamak yerinde olacaktır). Kapitalist, sanayiye, tarımı ve ulaşımı plana göre işletemez. Kapitalizmde şehir kırı yutmalıdır. Onda, özel mülkiyet bir engeldir. Yani basit ifade edin: Bizim sistemimizde entegrasyon vardır, onların sisteminde ise bölünme. Burada (sayfa 369'da) şöyle yazılmış: “sosyalizmin üretim ilişkilerini üretici güçlerin karakteriyle uyumlu hale getirmanın aracı olarak ekonominin planlı işleyişi”. Bu saçma bir öğrenci gevezeliğidir. (Marx ve Engels çok önce çelişkilerden söz etmiştir). Fakat bize böyle genellemeler yapmanız ne demek oluyor? Sade ifade edin: Onların sisteminde, ekonomide bölünme vardır, mülkiyet biçimleri bölünmeye yol açar; bizim sistemimizde ise entegrasyon vardır. Dümen sizde ve iktidar sizin. Basit konuşun.

Planlama merkezinin amaçlarını iyi tanımlamalıyız.

Sadece oranları saptamamalı. Oranlar esas önemi taşımaz; gereklidirler, ama yine de ikincil durumdadırlar.

Planlamanın temel amaçları nelerdir?

Planlamada birinci amaç, sosyalist ekonominin bağımsızlığını kapitalist kuşatmadan korumakla ilgilidir. Bu zorunludur ve en önemli olan da budur. Dünya kapitalizmine karşı mücadelenin bir biçimidir. Kapitalist sistemin bir uzantısı haline gelmemek için elimizde metal ve makinaların olmasını sağlamalıyız. Planlamanın temeli budur. Bu esastır. GOELRO ve sonraki planlar bu temelde yapılmıştır.

Planlamayı nasıl örgütlemek gerekir? Onların sisteminde, sermaye, kara bağlı olarak ekonominin dalları arasında kendiliğinden dağılır. Çeşitli sektörleri karlılığa göre geliştireydik, gelişmiş bir un öğütme sektörü, oyuncak üretimi (bunlar pahalıdır ve yüksek kar getirir), tekstil sektörümüz olacak, ama hiç ağır sanayimiz olmayacaktı. Ağır sanayi büyük yatırımlar gerektirir ve başlangıçta zarar eder. Ağır sanayiye geliştirmekten vazgeçmek, Rikovcuların önerisiyle eşanlıdır. Kapitalist ekonominin gelişme yasalarını başaşağı çevirdik, aslında ayakları üstüne oturttuk. Ağır sanayinin geliştirilmesi ve makina yapımı ile başladık. Ekonomi planlanmadan hiçbir şey hallolmaz.

Onların sisteminde nasıl oluyor? Bazı devletler diğerlerini soyuyor, sömürgeleri yağmalıyor ve cebri borç alıyorlar. Bizde ise başka türlü. Dünya kapitalist sisteminin bir uzantısı haline gelmememiz planlamanın en temel şeyidir.

Planlamanın ikinci amacı ise, sosyalist ekonomi sisteminin mutlak hakimiyetini perçinlemede ve kapitalizmin yükseleceği bütün kaynakları ve delikleri kapatmada yatar. Rikov ve Troçki bir zamanlar, karsız

olmalarından dolayı bazı gelişmiş ve önemli işletmelerin (Putilov fabrikası vb.) kapatılmasını önermişlerdi. Bunu yapmak “sosyalizmin kapatılması” anlamına gelecekti. Yatırımlar, karlı olduğu için un öğütme ve oyuncak üretimine yapılacaktı. Bu yolu izleyemezdik.

Planlamanın üçüncü amacı oransızlıklardan korunmaktır. Fakat ekonomi çok geniş olduğundan, her zaman uyumsuzluklar ortaya çıkabilir. Bu nedenle geniş rezervlere ihtiyacımız var. Sadece fon olarak değil, emek gücü olarak da.

Okuyucuya yeni birşey sağlamalıyız, üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki karşılıklı ilişkinin sonsuz tekrarını değil. Bu hiçbir sonuç getirmez. Kendi sistemimizi övüp göklere çıkarmaya ve ona olmayan başarıları yüklemeye gerek yoktur. Değer vardır, diferansiyel rant vardır; fakat farklı bir biçimde kullanılırlar. Kar bölümünü düşünüyordum -onu çıkaralım mı, kalsın mı?

GÖRÜŞ: “Gelir” kelimesini kullanmak belki daha iyi olur.

MOLOTOV: Gelir farklı bir türdür.

GÖRÜŞ: (N.A. Voznesensky) Sosyalist birikim olabilir.

CEVAP: Kar sağlanmıyorsa o birikim değildir. Kar, üretimin bir sonucudur.

SORU: Kitapta, sosyalist toplumda artı-ürünün olduğunu belirtelim mi? Bu konuda Komisyon'da görüş ayrılıkları vardı.

MOLOTOV: İşçilerin, sadece kendi aileleri için değil, toplumun bütünü için çalıştıklarını bilmesi için onları eğitmeliyiz.

CEVAP: Artı-ürün olmadan yeni sistemi inşa edemezsiniz. İşçilerin, kapitalizmde, ellerine geçene ilgi duyduklarını anlaması gerekir. Fakat sosyalizmde kendi toplumlarına bakarlar/**ilgilenirler**; ve işçiyi eğiten de budur. Gelir varolmaya devam eder, fakat başka bir karakter kazanır. Artı-ürün oradadır; fakat sömürene gitmez, halkın refahının yükseltilmesi, savunmanın güçlendirilmesi, vb. için kullanılır. Artı-ürün dönüşür.

Ülkemizde dağılım emeğe göre gerçekleşmektedir. Kalifiye ve kalifiye olmayan emek var. Bir mühendisin işini nasıl tanımlamalıyız? O, çok yönlü basit emektir. Bizde gelirler emeğe göre dağılır. Bu dağılım değer yasasından bağımsız olarak gerçekleşmez. Tüm ekonominin plana göre işlediğini düşünürüz; fakat her zaman öyle olmaz. Bizde de birçok kendiliğinden durum vardır. Kendiliğinden değil, bilerek değer yasasına göre hesaplamalar yapıyoruz. Onların sisteminde değer yasası kendiliğinden işler, yıkıma neden olur ve büyük fedakarlıklar gerektirir. Bizim sistemimizde ise, değer yasasının karakteri bir değişime uğrar, yeni bir içerik ve biçim kazanır. Biz bilerek, kendiliğinden değil, fiyatları saptırız. Engels sıçramalardan söz eder. Riskli bir formülasyondur; ama

kabul edilebilir, eğer gereklilik aleminden özgürlük alemine sıçrayışı doğru bir biçimde anlıyorsak. İrade özgürlüğünü, gerekliliğin kabul edilmesi olarak anlamalıyız, ki burada sıçrama, kendiliğinden zorunluluktan, gerekliliğin kabulüne geçiş anlamına gelir. Onların sisteminde değer yasası kendiliğinden işler ve geniş çaplı tahribata yol açar. Ama bizim herşeyi daha az fedakarlık gerektiren bir şekilde idare etmemiz gerekir. Değer yasasının işleyişinden kaynaklanan gerekliliği, biz bilinçli bir şekilde kullanmalıyız.

SORU: Komisyonda, Sovyet ekonomisinde metanın olup olmadığına dair tartışmalar ve yanlış anlamalar ortaya çıktı. Komisyonda çoğunluğun görüşünün aksine, yazar, metalden değil ürünlerden söz ediyor.

CEVAP: Paraya dayanan (monetarize) bir ekonomi varsa, metalar da var demektir. Bütün kategoriler var olmaya devam ediyor; ama yeni bir karakter kazanmış durumdalar. Onların sisteminde para, sömürünün aracı olarak hizmet görürken, bizim sistemimizde farklı bir içeriğe sahiptir.

SORU: Şimdiye kadar değer yasası, emek gücünün kendiliğinden dağılımını belirleyen kendiliğinden bir piyasada işleyen bir yasa olarak yorumlanmıştı.

CEVAP: Bu doğru değil. Sorunun formülasyon alanı daraltılmamalı. Troçki sürekli olarak parayı, bir hesaplama aracı olması ile sınırlandırdı. NEP'e geçiş

öncesinde ve sonrasında bu konuda ısrar etti. Bu yanlıştır. Ona cevabımız şuydu: Bir işçi bir şey satın aldığında, para yardımı ile mi hesap yapıyor yoksa başka birşey mi yapıyor? Lenin sürekli olarak Politbüro'da, sorunun bu şekilde formüle edilmesinin yanlış olduğunu, paranın rolünün, sadece bir hesaplama aracı olmasına indirgenmemesi gerektiğine işaret etmiştir.

GÖRÜŞ: Sosyalist toplumda artı-ürün - utanç verici bir kavram.

CEVAP: Tam tersine, işçiyi, artı-ürüne ihtiyacımız olduğu, daha fazla sorumluluk gerektiği konusunda eğitmek zorundayız. İşçi, sadece kendisi ve ailesi için değil, rezervlerin oluşması ve savunmanın güçlendirilmesi için de ürettiğini anlamalıdır.

GÖRÜŞ: *Gotha Programının Eleştirisi*'nde Marx artı-üründen söz etmemiştir.

CEVAP: Herşeyin cevabını Marx'ta ararsanız hiçbir yere varamazsınız. Bugün önünüzde 20 yıldan fazladır varolan SSCB gibi bir laboratuvarınız var; ama sosyalizm konusunda Marx'ın sizden daha çok bilmesi gerektiğini düşünüyorsunuz. *Gotha Programının Eleştirisi*'nde Marx'ın öngörme durumunda olmadığını anlamıyor musunuz! Aktarma ve alıntıları biraraya getirmek değil, kafayı kullanmak gerekir. Yeni olgular ortada; yeni bir güçler bileşimi var ve -eğer bir mahsuru yoksa- beynin kullanılması lazım.

Ücretler ve işgünü üzerine

Ücretler, işgünü ve işçilerin, kollektif çiftçilerin ve inteligenyanın gelirleri konusunda birkaç söz. Metinde, insanların sadece Marksistler iktidarda olduğu için ve planlı bir ekonomi sözkonusu olduğu için değil, aynı zamanda kendi çıkarlarına olduğu için işe gittiği ve bizim bu çıkarları yakaladığımız konusu dikkate alınmamış. İşçiler ne idealisttir ne de ideal insanlardır. Bazı insanlar, eşitleme temelinde ekonominin işletilebileceğini düşünüyor. Bu tür teoriler ileri sürüldü: Kollektif ücretler, üretim komünleri, vb. Bunlarla üretimi ilerletemezsiniz. İşçi, planın gereklerini yerine getirir ve aşar, çünkü işçiler için parça-başı sistemi, denetlemeciler için prim sistemimiz ve daha iyi çalışan çiftçiler için de prim ödemelerimiz var. Bir süre önce yasayı Ukrayna'da kullanmaya başladık.

Size iki olaydan söz edeceğim. Birkaç yıl önce kömür sanayinde, yerüstünde çalışanlar madenlerde çalışanlardan daha fazla gelir elde edince bir durum ortaya çıktı. Ofiste oturan mühendis, madende çalışan işçiden birbuçuk kat daha fazla kazanıyordu. Üst yönetim, en iyi mühendisleri kendi bölümlerine, kendi yanlarına çekmek istiyordu. Fakat işin ilerlemesi için, insanların orada kendi çıkarlarını görmesi lazım. Ancak yeraltında çalışan işçinin ücretini yükselttiğimiz zaman iş ilerledi. Ücretler sorunu esaslı bir öneme sahiptir.

Başka bir örnek: Pamuk üretimi. Son dört yıldır tırmanışa geçmesinin nedeni, prim ödeme sisteminin gözden geçirilmiş olmasıdır. Belli bir birim toprakta ne

kadar daha fazla üretirlerse o kadar fazla kazanırlar. Şimdi burada bir çıkarları var.

Ukrayna'daki kolektif çiftçiler için prim yasasının özel bir önemi vardır. Eğer insanların çıkarları doğrultusunda hareket ederseniz, onlar da ilerler, yeteneklerini geliştirirler, daha iyi çalışırlar ve bunun kendilerine daha çok kazandırdığını görürler. Bir zamanlar, bir entellektüel ya da kalifiye işçi sadece toplumdan yalıtılmışlığa uygun görülürdü. Bu bizim akılsızlığımızdı; o zaman üretimin ciddi bir örgütlenmesi sözkonusu değildi.

İnsanlar, Stalin'in altı koşulundan söz ediyor. Bir düşünün— ne haber! Orada sözü edilen, bütün dünyada bilinen, ama bizimle unutulandırlar. İşçi için parça-başı, mühendislik ve teknik personele prim sistemi ve kolektif çiftçiye primler; bunlar sanayinin ve tarımın gelişmesinin kaldıraçlarıdır. Bu kaldıraçları kullanın, o zaman üretim artışının sınırı olmaz, ve bunlarsız hiçbir şey hallolmaz. Engels bu konuda kafa karışıklığı yaratmıştır. Bir zamanlar teknik personelin ve mühendislerin kalifiye işçilerden daha fazla (ücret) almayacağını söylüyorduk. Engels üretim konusunda birşey anlamamış, bizim de kafamızı karıştırdı. Bu, yüksek yönetici personelin sık sık değiştirilmesi fikri kadar saçmadır. Bu şekilde yapsaydık herşeyi kaybederdik. Doğrudan komünizme sıçramak istiyorsunuz. Marx ve Engels tam komünizmi düşünerek yazdılar. Sosyalizmden komünizme geçiş oldukça karmaşık bir meseledir. Sosyalizm henüz etimize, kanımıza girmedi; sosyalizmde hala herşeyi iyi bir şekilde organize etmek, hala işe göre dağılımı belirlemek zorundayız.

Fabrikalarımızda pislikler var, fakat biz doğrudan komünizme geçmek istiyoruz. Ama buna kim izin verecek? Çöplüğe batıyoruz ve komünizm istiyoruz. İki yıl kadar önce büyük bir işletmede kümes hayvanı -piliç ve kaz üretilmeye başlandı. Bütün bunlar size neyi düşündürüyor? Kirli insanlara komünizme geçiş izni verilmeyecek. Moloz olmayı bırakın. Ve o zaman komünizme geçişten söz edin. Engels doğrudan komünizme geçmek istedi. Büyülenmişti.

MOLOTOV: Sayfa 333'te şöyle yazılmış: “*artel*’in belirleyici avantajı onun, kollektif çiftçilerin bireysel çıkarları ile toplumsal çıkarlarını *doğru bir şekilde* birleştirmesinde, kollektif çiftçilerin bireysel çıkarları ile toplumun çıkarlarını *başarılı bir şekilde* uyumlu hale getirmesinde yatar.” Sorunun bu şekilde formüle edilmesi, sorunu gözardı ediyor.” “Kollektif çiftçilerin bireysel çıkarlarını toplumun çıkarları ile doğru bir şekilde birleştirme” nedir? Fazla somut bir içeriği olmayan yüzeysel bir cümle bu. Bundan, “varolan herşeyin rasyonel olduğu” sonucu çıkıyor. Gerçekte ise öyle olmaktan çok uzaktır. İlke açısından bu sorunların doğru çözümünü bulduk, fakat pratikte yanlış ve yersiz olan birçok şey var. Bunun açıklanması gerekir. Önce toplumsal ekonomi yerli yerine oturtulmalı.

Ayrıca parça-başı ücret sorununu ortaya atmak gerekir. Bir zamanlar bu sorun çok karmaşıktı ve parça-başı sistemi anlaşılmadı. Örneğin bizi ziyaret eden Fransız sendikacıların işçi delegeleri, kapitalist koşullarda işçiler buna karşı mücadele ettiği halde bizim neden

parça-başı ve prim sistemini desteklediğimizi soracaktır. Bugün herkes anlıyor ki, ilerici bir ödeme sistemi olmadan, parça-başı sistemi olmadan Stahanovistiler ve ileri işçiler olmayacaktı. Ama pratikte çok rezil Şeyler de yaşanıyor. 1949'da, 1933 kararlarına geri dönmek ve tekrarlamak zorunda kaldık. Kendiliğindenlik bizi zıt yöne doğru çekiyor. Üst kademedekiler, en iyi mühendislerin kendi yanlarında olmasını istiyorlar. Henüz istediğımız oranda düzenli hale gelemedik. Gereğimiz oldukça süsleniyor ve istediğımız temizliğe ve düzenliliğe hiç ulaşmış değiliz. Pratiğimizi eleştirmek gerekir.

Faşizm Üzerine

Fařist felsefe üzerine birkaç gözlem. Sanki sosyalizmleri varmış gibi yazıyorlar. Bu ekonomik açıdan ifşa edilmeli. Hitler Őunları söylüyor: "Devlet, halk! Kapitalistlerimiz sadece yüzde 8 alıyor. Bu onlara yeter!" Bu sorunun formülasyonuna ek olarak, kapitalistlerin, ultra-emperyalizm teorisinin yardımıyla rekabetten kurtulma çabaları ile, üretimdeki anarşi ve rekabet sorununa ışık tutulmalı. Onların kör talihleri/kötü kaderleri gösterilmeli. Korporatif bir sistemi propaganda ediyorlar; sanki bu sistem sınıflar üstüymüş ve devlet işçilere bakıyormuş gibi. Hatta tek tek bazı kapitalistleri tutukluyorlar (Thyssen'in kaçabileceği doğrudur). Bütün bunların demagojiden ibaret olduğu, sınıf disiplinine uymak istemeyen tek tek kapitalistler üzerinde burjuva devletin bir baskısı olduğu belirtilmelidir. Kartelleřme ve

planlamadaki başarısız girişimleri konusunda bunlar belirtilmelidir. Sosyalizm bölümünde bir daha belirtin. Sizin sisteminizde, sayın faşistler, üretim araçları kime aittir? Tek tek kapitalistlere ve ve kapitalist gruplara, ve bu nedenle de, ekonomi mülk sahipleri arasında bölüşüldüğü için küçük parçalar dışında gerçek planlama yapamazsınız.

SORU: “Faşistler” kelimesini kullanalım mı?

CEVAP: Kendilerini nasıl adlandırıyorlarsa siz de öyle kullanın; İtalyanları faşistler, Almanları nasyonel-sosyalistler olarak.

Kabinede (H.G.) Wells ile görüştüm; bana ne işçilerin, ne de kapitalistlerin iktidarından yana olduğunu söyledi. Mühendislerin önderliğinden yanaymış. İyi tanıdığı Roosevelt'i desteklediğini ve onun saygıdeğer ve işçi sınıfına sadık bir kişi olduğunu söyledi. Küçük burjuvalar arasında, sınıf uzlaşması hakkında küçük fikirler var ve oldukça yaygın. Bu görüşler faşistlerle özel bir anlam kazandı.

Ütopyacıardan söz ettiğiniz kısımda, sınıflar arası uzlaşma fikrine de eleştirel olarak yer verilmeli. Elbette ütopyacıların sorunu koyuş biçimiyle faşistler arasında, ütopyacılar lehine bir farklılık vardır, ama bu konuda tuzağa düşülmemelidir. Faşistlerin safına konursa Owen kendisini çok kötü hissedirdi, ama Owen da eleştirilmeli.

Tüm kitap bozuk stilden arındırılmalı. Ağız bozukluğuyla kimseyi ikna edemezsiniz. Aksi sonuçlar alabilirsiniz; okuyucu uyanık olacak ve “yazarın kötü bir

dil kullanması herşeyin açık ve net olmadığı anlamına gelir” diye düşünecektir.

Onların sistemindeki herşeyin kötü ve bizim sistemimizdeki herşeyin ise iyi olduğu izlenimi vermeyen bir biçimde yazılmalı, pembe tablolar çizilmemelidir.

GÖRÜŞ: Burada devletin hemen hemen herkes için planı formüle ettiği yazıyor.

CEVAP: Saçma. Genelde sosyalizm bölümünde çok felsefe yapılmış. Daha basit yazılmalı.

SORU: “Kapitalist üretim tarzının hazırlanması” başlığı doğru mu? Biraz bilinçli bir hazırlanma izlenimi vermiyor mu?

CEVAP: Bu terminolojik bir sorun. “Hazırlanmış” kelimesi kesinlikle kullanılabilir. Aslında konu, doğum ve önkoşulların hazırlanması ile ilgilidir.

Aslında sosyalist üretim tarzının hazırlanması ile ilgili bir başka sorun var. Yazıda sosyalizmin kapitalizm içinden yükselmediği belirtilmiş. Ancak, maddi önkoşulların kapitalizm içinde ortaya çıktığı, objektif ve sübjektif önkoşulların kapitalizm içinde yaratıldığını açıklamak gerekir. Kapitalizmden ortaya çıktığımız unutulmamalı.

(L.A. Leontyev, K.V. Ostrovityanov, A.I. Pashkov'un notlarından derlenmiştir.)

22 ŞUBAT 1950 TARİHLİ TARTIŞMANIN TUTANAĞI

(Saat: 23.15)

Ekonomi politik ders kitabının iki değişik taslağı var. Ancak ekonomi politik sorunlarına yaklaşım ve bu sorunların yorumu konusunda iki taslak arasında ilke olarak bir farklılık yok. Bu nedenle iki versiyonun olmasının bir temeli yok. Leontyev'in hazırladığı taslak var ve bu temel alınmalı.

Kitapta, Amerikan emperyalizminin çağdaş teorilerinin somut eleştirisini yapmalıyız. Bu konuda *Bolşevik ve Voprosi Ekonomikî* de makaleler yayınlandı.

Ekonomiden anlamayan kişiler, Çin Halk Cumhuriyeti ile Orta ve Güney-Doğu Avrupa Halk Demokrasileri, örneğin Polonya Demokratik Halk Cumhuriyeti arasında ayırım yapmıyorlar. Bunlar farklı şeylerdir.

Halk demokrasisi nedir? En azından şu özellikleri kapsar: 1) Siyasi iktidarın proletaryanın elinde olması; 2) sanayinin millileştirilmesi; 3) Komünist ve Emekçi partilerinin rehber rolü; 4) sadece şehirde değil, kırdan da sosyalizmin inşası. Çin'de ise ne şehirde ne de kırdan sosyalizmin inşasından söz edilebilir. Bazı işletmeler millileştirilmiştir; ama bu, okyanusta bir damladır sadece. Halkın ihtiyacı olan sanayi ürünlerinin ana kütlesi zanaatkarlarca üretilmektedir. Çin'de 30 milyon kadar zanaatkar vardır. Halk Demokrasili ülkeler ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında önemli farklılıklar vardır: 1) Çin'de,

Bolşeviklerin 1904-05'te sözünü ettiği şeye yakın bir proletarya ve köylülüğün demokratik diktatörlüğü vardır. 2) Çin'de bir zamanlar yabancı burjuvazinin baskısı varolduğu için Çin milli burjuvazisi kısmen devrimcidir; bu nedenle milli burjuvazi ile bir koalisyona izin verilebilir; Çin'de komünistler ve burjuvazi bir blok oluşturmaktadır. Bunda olağandışı birşey yoktur. 1848'de *Neue Rheinische Zeitung*'da editörlük yaptığı zaman Marx da burjuvazi ile koalisyon yapmıştı; fakat bu uzun sürmedi. 3) Çin'de onlar hala feodal ilişkilerin tasfiye edilmesi görevi ile karşı karşıyalar; bu bakımdan Çin devrimi, 1789 Fransız burjuva devrimini hatırlatır. 4) Çin devriminin özelliği, devletin başında Komünist Partisi'nin olmasıdır. Bu nedenle Çin'de, gelişmesinin ilk aşamasında olan bir Halk Demokratik Cumhuriyeti'nin varlığından söz edilebilir.

Bu konudaki kafa karışıklığı, kadrolarımızın derin bir ekonomi eğitime sahip olmaması nedeniyle ortaya çıkmaktadır.

Bir aylık bir süre içinde kitap taslağındaki değişikliklerin tamamlanması için, Malenkov, Leontyev, Ostrovityanov ve Yudin yoldaşlardan oluşan Komisyon'a önerilmek üzere bir karar alındı.

(*L.A. Leontyev, K.V. Ostrovityanov ve P.F. Yudin yoldaşların notlarına göre kaleme alınmıştır.*)

24 NİSAN 1950 TARİHLİ TARTIŞMANIN TUTANAKLARI

(Saat: 23.30)

Ekonomi politik kitabının yeni taslağı ile ilgili birkaç eleştiri yapmak istedim.

Kapitalizm öncesi oluşumlar ve kapitalizm ile ilgili 100 sayfa kadar bir bölüm okudum. Biraz da sosyalizm ile ilgili bölüme baktım. Sosyalizm hakkında başka zaman konuşacağım. Bugün kapitalizm ve kapitalizm öncesi bölümle ilgili eksiklerden söz etmek istiyorum. Komisyon'un çalışması yanlış bir meyanda ilerliyor. Kitabın birinci taslağının esas alınması gerektiğini söylemiştim. Bu da kitabın herhangi bir düzeltmeye ihtiyacı olmadığı şeklinde anlaşılmış. Bu yanlıştır. Köklü değişiklikler gerekli.

Kitabın temel eksikliği, ki bu Marksizmin tamamıyla gözardı edildiğini gösteriyor, kapitalizmdeki manifaktür ve makinalı üretim dönemleri ile ilgili. Manifaktür kapitalizmi dönemi ile ilgili bölüm şişirilmiş; bu bölüme 10 sayfa ayrılmış ve makinalı üretim döneminden daha öne çıkarılmış. Esasında makinaya dayalı kapitalist üretim dönemi (kitapta) yok. Ortadan kaybolmuş. Makinalı üretim dönemine ayrı bir bölüm ayrılmamış, "Sermaye ve Artı-değer " bölümünde birkaç sayfada bu konuya değinilmiş. Marx'ın *Kapital*'ini ele alalım. *Kapital*'de, kapitalizmin manifaktür dönemine 28, makinalı üretim dönemine ise 110 sayfa ayrılmış. Marx ayrıca diğer

bölümlerde de makinalı üretim döneminden epeyce söz ediyor. Lenin gibi bir Marxist *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi* adlı kitabında makinalı döneme özel bir önem vermiştir. Makina olmadan kapitalizm olmaz. Makinalar, toplumu dönüştüren esas devrimci güçtür. Kitapta ise makina sistemini esas olarak nelerin oluşturduğu gösterilmemiş. Makina sistemi hakkında bir tek söz söylenmiş. Bu nedenle, kapitalizmin gelişiminin bütün resmi çarpıtılmış.

Manifaktür, zanaatkarın el emeğine dayanır. Makina ise el emeğini bir kenara iter. Makinalı üretim geniş-çaplı üretimdir ve makina sistemine dayanır.

Kadrolarımızın, gençlerimizin, halkımızın 7-10 yıllık bir eğitim aldığını göz önünde bulundurmak zorundayız. Herşeye ilgi duyuyorlar. Marx'ın *Kapitali*'ni ve Lenin'in eserlerini inceleyebiliyorlar. Sorunun neden Marx ve Lenin gibi ele alınmadığını sorabilirler. Esas eksiklik burada. Kapitalizmin tarihini Marx ve Lenin'e göre incelemeliyiz. Kitap taslağında makinalı üretime özel bir bölüm ayrılmalı ve manifaktür ile ilgili bölüm kısaltılmalı. Kitabın ikinci ciddi eksikliği ise ücret konusunda hiçbir tahlilin olmamasıdır. Esas sorun açıklanmamış. Ücret konusu, Marx'ın yaptığı gibi tekel-öncesi kapitalizm bölümünde ele alınmış. Tekelci kapitalizm koşullarında ücret ile ilgili hiçbir şey yok. Marx'tan sonra oldukça uzun bir zaman geçti oysa.

Ücret nedir? Ücret, yaşamı sürdürmek ve biraz tasarruf için minimumu ifade eder. Asgari yaşamın ne olduğunu, nominal ve gerçek ücretleri canlı ve ikna edici bir şekilde göstermek gerekir. Kapitalizme karşı ücretler

temelinde mücadele ediyoruz. Çağdaş yaşamın canlı gerçeklerini ele alalım. Para biriminin değeri düşen Fransa'da milyonlar alıyorsunuz, ama birşey satın alamıyorsunuz. İngilizler ise en yüksek ücretlere ve ucuz mallara sahip olduklarının çığırtağını yapıyor. Nominal ücretler yüksek olsa da, bırakalım tasarrufu, asgari yaşamı bile idame etmekten uzak olduğu gerçeğini saklıyorlar hep. İngiltere'de ekmek, et gibi belli ürünlerin fiyatları düşük; ama işçiler bunları çok az miktarda, karneyle alabiliyor. Diğer ürünler ise piyasada şişirilmiş fiyatlarla satın alınıyor. Değişik fiyatları var. Amerikalılar, yüksek yaşam standartları konusunda oldukça kibirliler; ama yine kendi verilerine göre, işçilerinin üçte ikisi asgari yaşam olanaklarından yoksun. Kapitalistlerin bütün bu hileleri teşhir edilmelidir. Somut gerçekler temelinde, uzun zamandır süper karlar ve sömürgeler üzerinden geçinen bu İngiliz işçilerine, kapitalizmde gerçek ücretlerin düşüşünün bir aksiyom olduğunu göstermek zorundayız.

Onlara, bizdeki iç savaş sırasında herkesin bir milyoner olduğunu, bu dönemde fiyatların en düşük seviyesinde olduğunu, ekmeğin, kilosu bir rubleden satıldığını, ama ürünlerin karne usulüyle alındığını anlatabiliriz.

Bizde ücretlerin hesaplanması farklıdır. Ülkedeki gerçek ücretlerle ilgili durumu somut gerçekler temelinde göstermek gerekir. Bu, büyük bir devrimci ve propaganda öneme sahiptir.

Ücretler sorununu tekelci kapitalizm ile ilgili bölümde ele almak ve günümüz koşullarında tekrar değinmek doğru olacaktır.

Kitap taslağında ilk birikime geniş bir bölüm ayrılmış. Bu konuya iki sayfada birkaç kelime ile değinebilirsiniz. Burada belli bir düşesin köylüleri nasıl toprağından sürdürdüğünden bahsediliyor. Bugün bütün bunlarla kimleri etkileyeceksiniz? Daha önemli konular ise bırakılmış. Emperyalizm çağı çok daha canlı örnekler sağlıyor oysa. Kitap taslağının planına gelince. Kapitalizm ile ilgili bölüm iki kısma ayrılmalı: A- tekel-öncesi kapitalizm ve B- tekelci kapitalizm.

Ekonomi politiğın amacı konusunda ise kitaptan edindiğınız (bilgi), ekonomi politiğın amacını koymaktan öte ona bir giriş niteliğinde. Ekonomi politiğın amacını belirlemek ile onun sunulması arasında fark vardır. Bu anlamda ikinci taslak, her ne kadar orada da bir sunu ile karşılaşılrsa da konuya daha yakın. Burada, Marx'ın kullandığı bazı ekonomi terimleri açıklanmış. Bu, okuyucuya, Marx ve Lenin'in ekonomi ile ilgili çalışmalarını anlamada yardımcı oluyor.

Ekonomi politiğın, üretim ilişkilerini tahlil ettiğı yazılmış. Fakat bu herkes açısından anlaşılabilir değil. Ekonomi politiğın, üretim ve değışim ilişkilerini incelediğini söylüyorsunuz. Bu yanlıştır. Değışimi ele alalım. İkel toplumda değışim yoktu. Köleci toplumda da gelişmemişti. Dolaşım terimi de burada işe yaramıyor. Bütün bunlar sosyalizm için de pek faydalı değil. Şöyle ifade edilmeli: Ekonomi politik, maddi malların üretim ve dağıtımını inceler. Bu, bütün dönemlere uygulanabilir.

Üretim, insanın doğa ile ilişkisini oluşturur; dağıtım da üretilen malların nereye gittiğini gösterir. Bu tamamiyle ekonomik açıdandır.

Kitapta ekonomi politiğin amacından ilkel topluma bir geçiş yok. Marx *Kapital'e* meta ile başlar; siz neden ilkel toplum ile başlıyorsunuz? Bu açıklanmalı. İki açıklama yöntemi vardır: Birincisi analitik ve soyut yöntemdir. Bu yöntem, tarihsel materyali de kullanarak genel ve soyut kavramların açıklanması ile başlar. Bu açıklama yöntemi (Marx *Kapital'de* kullanmıştır) daha hazırlıklı insanlar içindir. Diğerisi ise tarihsel yöntemdir. Bu yöntem, farklı ekonomik sistemlerin tarihsel gelişiminin açıklamasını yapar ve tarihsel materyale dayanarak genel kavramları verir. İnsanların artı-değeri anlamasını istiyorsanız, sorunu, artı-değerin ortaya çıktığı anda açıklayın. Tarihsel yöntem daha az hazırlıklı insanlar için kullanılır. Daha anlaşılırdır, çünkü okuyucuyu ustalıklı ekonomik gelişme yasalarını anlamaya yöneltir. (Analitik ve tarihsel yöntemin tanımını okur.)

Kitapta Engels'in vahşilik ve barbarlık modeli kullanılmış. Bu bir yere götürmez. Saçmadır. Engels, eserinde, o zaman materyalizme doğru yönelen Morgan'dan farklı düşmek istememiştir. O Engels'e kalmış birşeydir. Ama bizi ne şekilde ilgilendiriyor? Açıklamayı Engels'e göre yapmadığımız zaman insanlar bizim kötü Marksistler olduğumuzu düşünecektir. Böyle şey olmaz. Burada elimize geçen büyük bir yığındır: taş devri, bronz devri, akrabalık sistemi, anaerkillik, babaerkillik ve **en üstte de** vahşilik ve barbarlık. Bütün bunlar ancak okuyucunun kafasını karıştırır. Vahşilik ve

barbarlık, “medeni” insanların kullandığı hor görme ifadeleridir.

Kitapta birçok karışık ve gereksiz sözler ve tarihsel olarak konudan sapma var. Okuduğum 100 sayfadan 10'unu iptal ettim, daha da fazla edebilirdim. Bir kitapta bir tek fazla ve gereksiz söz bile olmamalı, açıklama tam ifade edilmelidir. Ve bölüm sonunda ise şu maskaralıklar var: Siz emperyalistler alçaksınız, sizde kölelik var, esir emeği var, vb. Tüm bunlar Komsomol maskaralığına ve afişlerine benziyor. Bunlar zaman kaybına ve kafa karışıklığına yol açıyor. İnsanların düşüncelerini etkilememiz lazım.

Thomas More ve Campanella ile ilgili olarak onların izole edilmiş olduklarını ve kitlelerle bağları olmadığını söylüyorsunuz. Bu ancak gülmeye neden olur. Bu alakalı mıdır? Ne yani, kitlelere yakın olsalardı bile, bu yakınlık bize ne verecekti? Üretici güçlerin gelişme derecesi, mülkiyet ilişkilerinden kaynaklanan bir eşitsizlik gerektiriyordu. Bu eşitsizliği gidermek kesinlikle mümkün değildi. Ütopyacilar toplumsal gelişme yasalarını bilmiyordu. Burada idealist bir yorum var.

Kadrolarımızın, Marksist ekonomik teorinin bilgisi ile donanması gerekir.

Öncelikle, eski kuşak Bolşevikler, teorik olarak çok sağladı. Biz *Kapital'i* gönülden öğrendik, özetler çıkardık, tartışmalar yürüttük ve birbirimizin bilgisini sınadık. Biz gücümüzü buradan aldık ve bunun bize çok yardımı oldu.

İkinci kuşak daha az hazırlıklıydı. Pratik sorunlarla ve inşa ile meşgulüder. Marksizmi kitapçıklardan öğrendiler.

Üçüncü kuşak ise hicivlerle ve gazete makaleleriyle yetişiyor. Derin bir bilgiye sahip değiller. Onlara kolay sindirilir yiyecekler vermek gerekir. Çoğunluk, Marx ve Lenin'i okuyarak değil alıntılarla yetişiyor.

Eğer bu şekilde devam ederse insanlar yakında yozlaşacaktır. Amerika'da insanlar şunu tartışıyor: Bizim dolara ihtiyacımız var, teoriyi ne yapacağız? Bilimi ne yapacağız? Bizde de insanlar benzer bir şekilde düşünebilir: "Sosyalizmi inşa ederken *Kapital'e* ne ihtiyacımız var?" Bu bizim için bir tehdit teşkil ediyor; bu bir küçülmedir, ölümdür. Kısmen bile olsa bu duruma düşmemek için, ekonomik bilgi seviyesini geliştirmek zorundayız.

Bu kadar sayfaya gerek yok; (kitap) 766 sayfaya şişirilmiş. 500 sayfadan fazlasına gerek yok ve bunun yarısı sosyalizm öncesi sistemlere, yarısı da sosyalizme ayrılmalı.

Birinci taslağın yazarları, Marx'ın *Kapital'de* kullandığı terminolojiyi açıklama gereği duymamış. Marx ve Lenin'in en çok kullandığı terimler en başta sunularak okuyucunun *Kapital'i* ve Marx ve Lenin'in diğer eserlerini anlaması sağlanmalıdır.

Teorik sorunlar konusunda Komisyon'da hiçbir tartışma ve kavganın olmaması kötü. Çalışmanızın tarihsel bir önem taşıdığını unutmayın. Herkes kitabı okuyor olacak. Sovyet iktidarı var olalı 33 yıl oldu, ama hala ekonomi politik ile ilgili bir kitabımız yok. Herkes bunu bekliyor.

Edebi açıdan kitap kötü düzenlenmiş. Pekçok karmaşık söz ve sivil ve kültürel tarihe sapma var. Bu

kültür tarihi ile ilgili bir kitap değil. Tarihi konulara daha az sapma olmalı. Sadece teorik önermeleri açıklayabilmek için gerektiğinde bunlara başvurulmalı.

Marx'ın *Kapital*'ini ve Lenin'in *Kapitalizmin Gelişmesi* kitabını alın ve onları çalışmanıza rehber olarak kullanın. Kitap hazır olduğunda onu kamuoyunun yargısına sunacağız.

Bir başka gözlem. Kitap taslağında kapitalizm sadece sanayi sektöründe inceleniyor. Ekonomiyi bir bütün olarak ele almak gerekir. *Kapital*'de Marx da esas olarak sanayiye ele alıyor; ama onun amacı farklıydı. Kapitalizmi ve onun kötülüklerini teşhir etmesi gerekiyordu. Marx bir bütün olarak ekonominin önemini anlıyordu. Quesnay'ın *Tableau Economique*'ine (Ekonomik Tablo) verdiği önem bunu gösterir.

Toprak rantı ile ilgili bölümde ise sadece tarımın sorunlarını açıklamakla kendimizi sınırlamayalım. Kapitalizmi teşhir etmekle kalmadık, onu yıktık ve şimdi iktidardayız. Ulusal ekonomi açısından tarımın payını ve önemini biliyoruz. Marx'ta olduğu gibi bizim programımızda da tarıma yeterli dikkat gösterilmiyor. Bu düzeltilmelidir. Ekonomi yasalarını bütünlükleri içinde incelemeliyiz. Tarım ilişkilerini kapitalizmde ve sosyalizmde ihmal etmemeliyiz.

(L.A. Leontyev, K.V. Ostrovityanov, D.T. Shepilov ve P.F. Yudin'in notlarına göre düzenlenmiştir.)

30 MAYIS 1950 TARİHLİ TARTIŞMANIN TUTANAĞI

(Saat: 19.00-20.00)

Tekel-öncesi kapitalizm ile ilgili metin nasıl sunulmalı dersiniz? Bölümler halinde mi?

Ayrı bölümlere ayırma bir işe yaramayacaktır. Bir bütün resme ihtiyacımız var. Bu nedenle tüm bölümlerin birlikte teslim edilmesini istedim. Onu ayrı bölümler halinde inceleyemezsiniz. Tekel-öncesi kapitalizmi bir bütün olarak anlatmak gerekir; ilgili ekonomik görüşlerin değerlendirilmesini verin hemen ve önceki ekonomi politığına ilişkin Marx'ın yaptığı eleştirileri sunun.

Tekel-öncesi kapitalizmin bölümünün planına ilişkin olarak, ilkel birikim kısmını nasıl vermeyi düşünüyorsunuz, ayrı bir bölüm halinde mi?

(CEVAP: Hayır, kapitalizmin ortaya çıkışı bölümüne girecek.)

Planda, "Ticari sermaye ve ticari kar" sorununun, sanayi sermayesinin özellikleri anlatıldıktan sonra, XIII. bölümde açıklanması öneriliyor. Tarihsel olarak bu yanlıştır. Ticari sermayenin tahlili daha önce yapılmalıdır. Ben olsam, ticari sermaye konusunu, kapitalist üretim tarzının ortaya çıkışından önce koyardım. Ticari sermaye sanayi sermayesinden öncedir. Ticari sermaye manifaktürün ortaya çıkışını hızlandırmıştır.

(Not: Burada, ticari sermayenin, kapitalizmde artı-değerin dağılımı çerçevesinde incelenmesini ve feodalizm ile ilgili bölümde de o dönemdeki ticari sermayenin rolünden söz edilmesini öneriyoruz.)

O zaman başlık geçersiz olur; öyleyse bölüm başlığını “Ticari kar” koyun; yoksa insanlar, ticari sermayenin makinalı üretim döneminde ortaya çıktığını söylediğinizi sanırlar, ki bu da tarihsel olarak yanlıştır.

Genel olarak kitapta tarihsel yöntemden kaçınıyorsunuz. Giriş bölümünde, tanımlamanın tarihsel yöntem kullanılarak yapılacağını söylüyorsunuz; ama ondan kaçınıyorsunuz. Bu kitapta tarihsel yöntem gereklidir, onsuz yapmak mümkün değildir. Kimse ticari sermayenin neden kapitalizmdeki makinalı üretim döneminin incelenmesinden sonra konduğunu anlamayacaktır.

Feodalizm bölümünde kullanılan tarz da yanlış, çocuklara birşeyler anlatan dedenin kullandığı popüler pazar ağzı var. Bu bölümde herkes ortaya çıkıyor - feodal çıkıyor, tüccar çıkıyor, müşteriler çıkıyor; sahnedeki kuklalar gibi.

Kendisi için yazdığınız okuyucuyu düşünmelisiniz. Tek tip insanları değil, 8-10 sınıf bitirmiş kişileri gözetmeniz gerekir. Burada ‘düzenleme’ gibi bir kelimeyi açıklıyorsunuz ve siz açıklamadan anlamayacaklarını sanıyorsunuz. Yanlış bir üslup tutturmuşsunuz. Masal anlatır gibi konuşuyorsunuz.

Feodalizm bölümünde, kentin kırdan tekrar ayrıldığını yazıyorsunuz. Kentin kırdan ilk ayrılışı köleci toplum dönemindeydi ve feodalizmde yeniden ayrıştı. Bu

saçmadır. Sanki köleci toplumla birlikte kentler de ortadan kalktı. Kentler, köleci toplumda ortaya çıktı. Feodalizm döneminde kentler olduğu gibi kaldı. İlk aşamada kentlerin çok az geliştiği doğrudur, ama daha sonra kentler güçlendi. Kentlerin köylerden ayrılması devam etti. Amerika'nın keşfi ve pazarların genişlemesi ile birlikte kentlerde ticaret gelişti ve büyük zenginlikler birikti.

Feodalizm bölümünde Amerika'nın keşfi ile ilgili hiçbir şey söylenmiyor. Rusya'dan da çok az söz edilmiş. Feodalizm ile başlayarak Rusya'dan daha fazla bahsetmelisiniz. Feodalizm bölümünde, Kurtuluş Sözleşmesi'ne kadar Rusya'daki feodalizmi açıklamalısınız.

Feodalizm döneminde, o dönem için çok büyük olan kentler vardı: Cenova, Venedik, Floransa. Bu dönemde ticaret hacmi büyük boyutlara ulaştı. Floransa antik Romayı çok geride bırakabilirdi.

Köleci toplumda büyük kentler ve geniş çaplı üretim oluştu. Köle emeği ve ucuz emek var olduğu sürece, geniş çaplı üretim ve büyük latifundialar var olabilir. Köle emeği azalmaya başlar başlamaz latifundialar da bölünmeye başladı. Önceki canlılık artık yoktu; fakat kentler var olmaya ve canlı kalmaya devam etti. Ticaret de yapıyordu; 150 küreklik gemiler vardı.

Bazı tarihçiler, Ortaçağın, köleci topluma kıyasla bir küçülme dönemi olduğu, bu dönemde hiçbir ilerleme hareketinin olmadığı izlenimini yaratıyor. Fakat bu yanlıştır.

Feodalizm bölümünde, feodal toplumun temelinde ne tür bir emeğin olduğundan bile söz etmiyorsunuz. Fakat antik dünyanın köle emeğine, feodalizmin ise köylü emeğine dayandığını göstermelisiniz.

Köleci toplumdaki büyük latifundiaların parçalanmasıyla kölelik sistemi de yıkıldı; artık köle yoktu, ama köylü vardı. Hatta kölelik sisteminde bile köylüler vardı, ama sayıları azdı ve daima köle olma tehdidi altındaydılar. Roma İmparatorluğu “barbar” denen kabileler tarafından zaptedildi. Feodalizm, iki toplum birbiriyle mücadele ettiği zaman yükselişe geçti: Bir tarafta Roma İmparatorluğu ve diğer tarafta da Roma’ya karşı savaşan “barbar” kabileler. Bu sorun geçilmiş, “barbar” kabilelerin adından bile söz edilmiyor. Bunlar hangi kabilelerdi? Bunlar Germenler, Slavlar, Gal kabileleri ve diğerleriydi. Roma ele geçirildiğinde bu kabileler komün sistemine sahipti. Bu sistem, markın temsil ettiği Germenlerde daha güçlüydü. Tarım komünü, Roma’nın ve Roma İmparatorluğu’nun köle sisteminin kalıntıları ile birleşmeye başladı. Roma İmparatorluğu büyük bir dayanıklılık gösterdi. Önce Doğu ve Batı İmparatorlukları olarak ikiye ayrıldı. Batı İmparatorluğu çöktükten çok sonra bile Doğu Roma İmparatorluğu uzun süre varolmaya devam etti.

Köylü emeğinin feodal toplumun esas varlık temeli olduğunu açıkça belirtmek gerekir.

Kapitalizmin kökeninin feodal sistemde yattığını söyleriz hep. Bu doğru ve sorgulanamaz bir gerçektir ve bunun nasıl olduğunu tarihsel olarak göstermek gerekir. Kapitalizmin feodal toplumdan doğduğu hissedilmiyor.

Burada Amerika'nın keşfi yok. Fakat Amerika'nın keşfi ortaçağda, burjuva devrimler öncesinde oldu. Hindistan'a deniz yolu arıyorlardı ve yeni bir kıta ile karşılaştılar. Fakat önemli olan bu değil. Asıl önemli olan, burada ticarete büyük bir artışın olması ve pazarların büyük oranda genişlemesidir. Böylece ilk kapitalist imalâtçıların lonca sistemini kırdığı koşullar yaratılmış oldu. Böylece büyük bir meta talebi ve bu talebi karşılamak üzere manifaktür sistemi ortaya çıktı. Kapitalizmin ortaya çıkışı böyle olmuştur. Feodal sistem bölümünde bunların hiçbiri yok. Kitap yazmak basit bir görev değildir. Tarihin derinlikli olarak düşünülmesi gerekir. Feodalizm bölümünü adi yazı tarzıyla yazmışsınız. Böyle ders vermeye alışmışsınız, yavan. Herkes sizi dinler ama kimse eleştirmez.

Kitap, milyonlarca insan için yazılıyor; sadece bizde değil, dünyanın her tarafında okunup incelenecek. Amerikalılar ve Çinliler onu okuyor olacak ve bütün ülkelerde incelenecek. Daha nitelikli bir okuyucu kesimini akılda tutmalısınız.

Köleciler toplum ilk sınıflı toplumdur. Kapitalizm öncesindeki en çok yer tutan toplumdur. Sınıflı toplumun kötülükleri bu sistemde azami sınırına ulaşmıştır. Bugün kapitalizm sıkıntılarla yüzyüze geldiğinde köle sahiplerinin yöntemlerini kullanıyor. Eskiden savaşlar köle elde etmek için yapıldı. Hitler ise günümüzde diğer ulusları, özellikle de Sovyetler Birliği uluslarını köleleştirmek için bir savaş başlattı. Bu da bir insan avıydı. Hitler her yerden köleler elde etti. Milyonlarca yabancı işçiyi, İtalyanları, Bulgarları ve diğer ülkelerde yaşayanları Almanya'ya taşıdı. Köleliği

canlandırmak istedi. Ama başaramadı. Yani kapitalizm sıkıntı içindeyken, köleliğin en ensi ve vahşi yöntemlerine başvurur.

Burjuva kitaplar, antik dönemdeki demokratik hareketten oldukça fazla söz ediyor ve “Pericles’in Altın Çağı”nı övüyor. Antik dünyadaki demokrasinin köle sahipleri için bir demokrasi olduğunu göstermek gerekir. Gerçekten kitapta daha ciddi bağlar kurmanızı rica ediyorum. Eğer konuyu bilmiyorsanız kitaplardan ve diğer kaynaklardan araştırın ya da bilen kişilere sorun. Kitap herkes tarafından okunacak. Herkes için bir örnek olacak. Feodal sistem ile ilgili bölümü yeniden yazın. Feodalizmin kaynağını göstermek gerekir. Köle sahibi elit kesim ortadan kaldırıldı ve kölelik yıkıldı. Fakat topraklar aynı kaldı, zanaatkârlar kaldı, kolonlar ve köylü emeği kaldı. Kentler var olmaya devam etti ve Ortaçağın sonlarına doğru canlandılar.

Kapitalizm çağına İngiltere ve Fransa’daki burjuva devrimleri ve Rusya’daki köylü reformları ile başlamak gerekir. Bunlar olduğunda kapitalizm zaten feodalizm içinden temellerini kazanmıştı. Feodalizm bölümüne, kapitalizmin ortaya çıkışı ile ilgili bazı materyaller koymak daha iyi olur.

Feodalizm döneminde devlet gücünün rolünü ve önemini göstermek gerekir. Roma İmparatorluğu sona erdiğinde iktidarda ve ekonomide merkezilikten uzaklaşma yaşandı. Feodaller birbirlerine karşı savaştı. Küçük krallıklar ortaya çıktı. Devlet iktidarı hayali (fictitious-fiktik) hale geldi. Herbir toprak sahibi kendi gümrük duvarlarını kurdu. Merkezi iktidar gerekli hale

geldi. Daha sonra ulusal pazarların ortaya çıkması temlinde ulus devletler örgütlenmeye başladığında merkezi iktidar gerçek bir güç kazandı. Ticaretin gelişmesi ulusal pazarlar gerektiriyordu. Kitapta ise ulusal pazarlardan tek kelime ile bile söz edilmiyor. Feodaller ticareti engelledi. Çeşitli gümrük ve vergiler yoluyla etraflarını çitlerle çevrelediler. Bir iki kelimeyle bile olsa buna değinmek gerekir.

Feodal sistem bize daha yakındır; daha dün oradaydı. Bu bölümde Rusya'dan ve köylü reformlarından, -topraklı ya da topraksız- köylülerin nasıl kurtulduğundan söz edilmelidir. Toprak sahipleri köylülerin kurtuluşunun aşağıdan (tabandan) gerçekleşmesinden korktukları için devlet bu reformları yukarıdan yaptı. Bizde serf emeği sistemi köylü reformu yapıldığında gerçekleşti; Fransa'da ise burjuva devrimi zamanında oldu.

Bu bölümde tartışılan önermeler doğrudur. Ama bunlar değişik yerlere yayılmış durumda; bir yerde yoğunlaşmamış ve tutarlı bir şekilde sunulmamış. Ve esas nokta ise belirtilmemiş. Feodal sistemin merkezi dayanağını hangi emek oluşturunca?

Serf sisteminin sopaya dayandığını göstermek için İlyiç'ten (Lenin) bir alıntı yapılmış. Bu alıntı esas içeriğinden koparılmış. Lenin, sorunun ekonomik yönüne büyük önem vermişti. Halkı 600-700 yıl boyunca sopa altında tutmak mümkün değildir. Esas olan sopa değil, toprak sahibine ait olan topraktır. Toprak esas, sopa ise ekti. Belli bir düşüncenin hangi bağlantıda açıklandığını düşünmeden Marx'tan ve Lenin'den alıntılar yapıyorsunuz.

Ekonomik düşünceler hakkında sokucu olmayın. Bu düşünceleri öğrenerek okuyucu, dönem ile ilgili daha somut bir açıklama elde edecektir. Merkantilizm ve Colbert'ten bahsetmelisiniz. Colbert ülke içinde gümrük duvarlarını yıktı; ama ülkede imalat ve sermayenin gelişimini hızlandırmak için devletin etrafını yüksek gümrük duvarları ile çevreledi. Merkantilizm burjuva devrimi öncesinde vardı.

Antik Roma ve Yunanistan'daki demokratik hareketle ilgili bazı düşüncelerim var ve bu konuyla ilgili bir sayfa yazdım size. Kölelik bölümünde, Antik Roma ve Yunanistan'daki demokratik hareket ile ilgili burjuva teorilere eleştiri getirmemiştiniz. Sadece burjuva yazınında değil, bizdeki bazı kitaplarda da bu hareketten övgüyle söz ediliyor. Fransız ihtilalcileri Gracchi adına yemin ederlerdi.

Bir kere işi üzerinize aldığınızda, tarihsel yöntemi kullanarak açıklama yapmak gerekir. Pazar propagandası ya da popüler dil tarzına kapılmamalı, yoksa bir dede masal anlatıyormuş gibi olur.

Yazdıklarınıza göre, kent kırdan ikinci bir defa daha ayrıldı. Bu ayrılık zaten vardı ve var olmaya devam etti; tekrar ayrılması için bir sebep yok. Köle sistemindeki eski kent kırdan ayrılmamıştı. Kentin ayrılması Ortaçağın sonlarına doğru gelişti. Venedik ve Floransa gibi kentleri hatırlamak yeterli olacaktır. Ortaçağdaki tüccar loncalarını hatırlayın. Nasıl ticaret yapıyorlardı, ne gemileri vardı! Ticari sermaye büyük bir rol oynadı. Krallar büyük tüccarlara bağlı kaldılar.

Venedik Konstantinopol'ü ele geçirdi. Asker kiraladı ve orayı zaptetti. Ticaretin sınırları büyük ölçüde genişledi. Feodalizm döneminde güçlü bir tüccar sınıfı oluştu. Bunlar yüksek kazançlar elde ediyordu. Antik dönemdeki en büyük iki tüccardan biri adını hatırlamadığım bir Hititli, diğeri de Hiram adlı bir Fenikeliydi. Çok paraları vardı ve devlete bile borç veriyorlardı. Ama Fuggers'lerle kıyaslandığında bunlar hiçbir şeydi.

(SORU: Önerinizle ilgili olarak, meta sorununun taslakta olduğu gibi feodalizm bölümünde kısmen kapsanıp kapsanmayacağı açık değil.)

Feodalizm bölümünde metadan söz etmek elbette daha iyi olur. Fakat bir bütün olarak meta sorununun kendi bütünlüğü içinde kapitalizm bölümünde konması gerekir. Tarihsel yöntemi izleme konusunda anlaştık değil mi?

Marx başka bir yöntem izledi. Kapitalizmin ekonomik hücresi olarak metadan başladı, onu inceledi ve her tarafını evirip çevirdi. Ama siz meta sorununu belli bölümlerde verin ve kapitalizm bölümünde de özetleyin. Bu özümsemeyi kolaylaştırır. Meta teorisini, ilgili bir konu ortaya çıktığı anda farklı unsurlar halinde vermek gerekir.

(SORU: Tekel öncesi kapitalizm döneminin ekonomik düşüncelerini kaydedeceğimiz için, Lenin'in eserlerinin açıklamasını ne yapacağız; onları nereye koyacağız?)
Tekel öncesi kapitalizm bölümünde, Lenin'in emperyalizm üzerine olan çalışmasına, ya da daha kesin bir ifadeyle

Troçki'ye karşı yazdığı *Avrupa Birleşik Devletleri Sloganı Üzerine* adlı makalesinin basımına kadarki eserleri açıklanmalı. Burada, değişik ülkeler yavaş yavaş yavaş diğerlerinin seviyesine gelip, başkaları tarafından henüz işgal edilmemiş olan toprakları işgal ederken, serbest kapitalizm diye adlandırılan dönemin çalışmaları açıklanmalı. Sonra yeni bir dönem başladı, tekelci kapitalizm dönemi. Yani Lenin'in eserlerinin açıklanması iki bölüm halinde yapılmalı.

Tekel öncesi dönemdeki kapitalist ideoloji, tekelci dönemdekinden tamamiyle farklıdır. Tekel öncesi dönemde burjuvazi tüm araçlarıyla feodalizmi kötöleyip, özgürlükten söz edip liberalizmi yüceltiyordu. Kapitalizmin ideologlarının liberalizmin bütün kalıntıları atıp eski çağların en gerici görüşlerini özenle seçip topladığı emperyalizm döneminde ise durum tamamiyle farklıdır. Şimdi bütünüyle farklı bir ideoloji vardır.

(SORU: Benzer bir sorunla karşılaştık: tekel öncesi kapitalizm bölümünde, emperyalizm bölümünde tekrar söz etmediğimiz toprak rantı gibi birçok olguyu açıklıyoruz. Burada çağdaş kapitalizme ilişkin somut veriler verebilir miyiz?)

Elbette verebilirsiniz. Nihayetinde emperyalizm de kapitalizmdir.

(SORU: Makinalı üretim dönemi ile ilgili bölümde, Marx'ın yaptığı gibi konuyu buhar gücüyle işleyen makinalarla sınırlayalım mı, yoksa daha sonraki gelişmeleri de ele alalım mı -içten yanmalı ve elektrikli

motorlar gibi, ki bunlarsız makina sistemi diye birşey olmaz?)

Kesinlikle makinalar sisteminden de söz edilmeli. Nihayetinde Marx 1860'larda yazdı ve o zamandan beri teknoloji çok gelişti.

Feodalizm ile ilgili bölümü 15-20 sayfa kadar daha genişletmeniz gerekecek.

(SORU: İki bölüm yapmayalım mı? 1) Feodal üretim tarzının temel özellikleri, 2) Feodal üretim tarzının dönüşü.)

Nasıl gerekiyorsa siz karar verin buna. Feodalizm bölümünün, kölelik bölümü yazılırken kullanılan model ile hemen hemen aynı olacak şekilde değiştirilmesi gerekiyor.

Feodalizm bölümünde "barbar" kabilelerin ekonomik sistemlerine değinmek gerekir. Barbar denilen kabileler ile köle sahibi Roma karşılaştığında neler olduğu gösterilmeli.

Başlangıçta serflik yoktu, daha sonra gerçekleşti. Serflik ilişkilerinin nasıl ortaya çıktığını göstermek gerekir. Belki, erken ve geç şeklinde feodalizmi iki bölüme ayırmak lazım.

Manifaktürden fazla söz etmeye gerek yok, kapitalizmin en ilginç dönemi değil bu. Bu dönemde teknoloji eskidir, aslında şişirilmiş el sanatlarından başka birşey değildir. Makinalarla yeni bir nitelik ilan edilmiştir. Manifaktür dönemi kesilebilir, kendinizi kaptırmayın. Makina dönemi herşeyi değiştirdi.

Tekel öncesi kapitalizmi yazmak için bir ay yeterli olmaz. Sanırım kitabın yazılışı bütün yıl sürecek. Hatta bazı bölümler gelecek yıla sarkabilir. Bu ciddi bir konudur. Kitapta bütün Komisyon üyelerinin adlarını ve “SBKP(B) MK tarafından onaylanmıştır” ibaresini basmak gerektiğini düşünüyoruz.

(I.D. Laptev, L.A. Leontyev, K.V. Ostrovityanov, A.I. Pashkov, D.T. Shepilov ve P.F. Yudin’in notlarına göre düzenlenmiştir.)

Parantez içindeki sözler Komisyon üyelerine aittir.

EKONOMİ POLİTİK SORUNLARI ÜZERİNE TARTIŞMA, 15 Şubat 1952

(Saat: 22.00 - 23.10)

SORU: *Ekonomik Sorunlar Üzerine Görüşler* basında yayınlanabilir mi? Sizin *Görüşler*'inizi bilimsel, araştırma, pedagojik ve edebi çalışmalarda kullanabilir miyiz?

CEVAP: *Görüşler*'i basında yayınlamamalıyız. Ekonomi politığın sorunları konulu tartışma *kamerada* yapıldı ve halk bu tartışmaları bilmiyor. Tartışmaya katılanların konuşmaları yayınlanmadı. Bu nedenle, *Görüşler*imle basının karşısına çıkarsam anlaşılmaz. *Görüşler*'in basında çıkması sizin yararınıza olmaz. Kitaptaki herşey önceden Stalin tarafından tanımlanmış gibi yorumlanabilir. Kitabın otoritesi beni ilgilendiriyor. Kitap, kusursuz bir üne sahip olmalı. Halkın, *Görüşler*'in içeriğini kitap aracılığıyla öğrenmesi daha uygun olur.

Basında *Görüşler*'e gönderme yapılmamalı. Yayınlanmamış bir dökümana nasıl gönderme yapabilirsiniz? *Görüşler*'imi beğeniyorsanız kitapta kullanın.

Onları derslerinizde, fakültede ve politik çevrelerde yazara gönderme yapmadan kullanabilirsiniz.

Eğer yeterli sayıda basılmadıysa yenilerini çıkarabiliriz; ama basında yayınlanmamalı. Kitabın

basılmasının üzerinden bir-iki yıl geçtikten sonra *Görüşler* basılabilir. Eserin herhangi bir bölümüne dahil edilebilir.

SORU: (K.V. Ostrovityanov) *Ekonomik Sorunlar Üzerine Görüşler* adlı eserinizde tüketici mallarından söz ediliyor; fakat bizim sistemimizde üretim araçları da mı metadır? Değilse, üretim araçları üreten sektörlerde maliyet hesaplamasının (*khozrashyot*) kullanılmasını nasıl açıklarız?

CEVAP: Serbestçe alınıp satılan herşey metadır; ekmek, et, vb. Bizim üretim araçlarımız, özünde meta olarak değerlendirilemez. Bunlar, piyasaya sürülen ve isteyen herkes tarafından satın alınabilen tüketici maddeleri değildir. Üretim araçlarını kendimiz dağıtıyoruz. Bunlar, genel kabul gören anlamıyla meta değildirler, kapitalist koşullarda varolan türden meta değildirler. Kapitalizmde üretim araçları metadır. Bizde ise üretim araçlarına meta denemez.

Bizdeki maliyet hesaplaması, kapitalist işletmelerde kullanılanın aynısı değildir. Kapitalizmde maliyet hesaplaması öyle uygulanır ki karsız işletmeler kapatılır. Bizim işletmelerimiz çok karsız olabilir, hepsi karsız olabilir. Ama bizim sistemimizde bunlar kapatılmaz.

Devlet bütçesinden sübvansiyon alırlar. Bizim sistemimizdeki maliyet hesaplaması, hesaplama ve dengeleme amacıyla vardır. İşletme yöneticilerini denetlemek için kullanılır. Bizim sistemimizde üretim araçları sadece biçimsel olarak meta şeklinde görülürler.

Bizde yalnızca tüketim maddeleri meta dolaşımı alanına girer, üretim araçları değil.

SORU: (K.V. Ostrovityanov) Üretim araçlarını ‘özel bir tür meta’ olarak adlandırmak doğru olur mu?

CEVAP: Hayır. Eğer bir meta varsa, satın almak isteyen herkese satılmalıdır. ‘Özel bir tür meta’ gibi ifadeler iyi değil. Değer yasası, tüketici metalarının gerçekleşmesi yoluyla üretim araçlarının üretimine etkiye bulunur. Burada değer yasası hesaplama, dengeleme ve faaliyetlerin fizibilitesini denetleme için gereklidir.

SORU: (K.V. Ostrovityanov) ‘Kapitalizmin genel krizi’ ve ‘dünya kapitalist sisteminin krizleri’ kavramları nasıl anlaşılmalı; bunlar aynı şey mi?

CEVAP: Bunlar aynı şeydir. Dünya kapitalist sisteminin krizinden bir bütün olarak söz edilmesi gerektiğinin altını çiziyorum. Bizde genelde belli bir ülke ele alınıyor, ki bu doğru değildir. Eskiden insanlar bir tek ülkenin koşullarına dayanarak kapitalist sistemi inceliyordu: İngiltere. Bugün ise kapitalizmi değerlendirmek için bir tek ülke değil, bir bütün olarak kapitalist sistem ele alınmalı. Tüm kapitalist ülkelerin ekonomisi karmaşık bir biçimde iç içe geçmiştir. Belli ülkeler diğerleri pahasına ilerliyor. Çağdaş kapitalist pazarın sınırlamaları dikkate alınmalıdır. Örneğin ABD, ana rakipleri Almanya ve Japonya’nın rekabet gücünü ortadan kaldırarak iyi bir duruma geliyor. ABD, üretimi iki

katına çıkararak tekelci gücünü arttırmayı umuyor. Ama üretimi iki katına çıkarma planı sonuç vermedi. Hesaplar çöktü. Tek ülke, ABD, ilerledi ve diğerleri geri kaldı. Fakat durum istikrarlı değil, ilerde değişecektir. Kapitalizmin koşullarını değerlendirmede bir tek ülke tipik olamaz. Tek ülkeyi ele almak doğru değildir; kapitalizm bir bütün olarak ele alınmalı. Tekrar vurguluyorum: Dünya sistemi bir bütün olarak incelenmeli; biz ise bir tek ülkeyi ele almaya alışmışız.

SORU: (D.T. Shepilov) Kitap taslağı *Öneriler*'inde verilen "Sosyalist üretim tarzı" bölümünün taslağını doğru kabul edebilir miyiz?

CEVAP: *Öneriler*'de sunulan taslak ile hemfikirim.

SORU: (A. Arakelyan) SSCB Milli Gelirinin "gerekli ürün" ve "artı-ürün" olarak adlandırılan bölümlerine ne diyelim?

CEVAP: "Gerekli ve artı emek" ile "gerekli ve artı ürün" kavramları bizim ekonomimiz için uygun değil. Sosyal yardım ve savunmaya giden şeyler gerekli emek değil mi? İşçi buna ilgi duymuyor mu? Sosyalist bir ekonomide aşağı yukarı şu şekilde bir ayırım koymalıyız: Kişinin kendisi için emeği ve toplum için emeği. Sosyalist ekonomi ile ilgili olarak daha önce gerekli emek olarak ifade edilen terim, kişinin kendisi için emeğe, daha önce artı emek olarak ifade edilen terim ise toplum için emeğe tekabül eder.

SORU: (A. Arakelyan) SSCB’de değer yasasının ‘dönüşümü’ kavramı yerine değer yasasının ‘işleyişini sınırlama’ kavramını kullanmak doğru olur mu?

CEVAP: Bilim yasaları yaratılamaz, ortadan kaldırılamaz, feshedilemez, değiştirilemez ve dönüştürülemez. Yasalar hesaba katılmalıdır. Onları ihlal edersek zarar görürüz. Bizde bu yasaların zamanının geçtiğine dair yaygın bir anlayış var. Bu anlayış sadece ekonomistler arasında değil, pratik çalışma içinde olanlarda ve politikacılarda da sık sık görülüyor. Bu, yasa konseptine uygun değildir. Yasaların dönüşümü ile ilgili önerme, bilimden sapmadır ve kültürsüzlükten kaynaklanır. Doğanın ve toplumun yasalarını dönüştürmek mümkün değildir. Eğer bir yasayı dönüştürmek mümkün ise onu ortadan kaldırmak da mümkündür. Eğer yasaları dönüştürmek ve kaldırmak mümkün ise bu “bizim için herşey mümkündür” anlamına gelir. Yasalar hesaba katılmalı, anlaşılmalı ve onlardan yararlanılmalıdır. Onların etki alanını sınırlamak mümkündür. Fizikte ve kimyada bu böyledir. Bütün bilimler için bu böyledir. Yasaların dönüşümünden değil, onların işleyiş alanının sınırlandırılmasından söz etmek gerekir. Bu daha doğru ve bilimsel olur. Kitapta doğru olmayan hiçbir şeye izin verilmemeli. Bütün dünyanın karşısına bir ekonomi politik kitabıyla çıkıyoruz. Bu kitap ülke içinde ve dışında kullanılacak.

Yasaları sınırlayan biz değil, maddi objektif koşullardır. Yasanın işleyiş alanı sınırlandığında yasa farklı görünür. Bizde değer yasasının işleyiş alanı

sınırlanmıştır. Değer yasası tam olarak kapitalizmde olduğu gibi değildir. Onu biz dönüştürmedik, objektif koşulların gücü onu sınırlandırdı. Esas olan şu ki, bizde özel mülkiyet ortadan kaldırıldı ve emek gücü de meta olmaktan çıkarıldı. Değer yasasının işleyiş alanının sınırlandırılmasını belirleyen objektif koşullar bunlardır. Değer yasasının bu sınırlandırılması, biz öyle istediğimiz için değil, öyle gerektiği için, böyle bir sınırlandırmanın koşulları olduğu için ortaya çıktı. Bu objektif koşullar, değer yasasının işleyiş alanını sınırlamaya zorladı bizi.

Yasa, objektif sürecin bir yansımasıdır. Yasa, objektif koşullar arasındaki karşılıklı bağlantıyı yansıtır. Neden ile sonuç arasındaki ilişkiyi gösterir. Eğer belli bir güçler dengesi ve belli objektif koşullar verili ise, kaçınılmaz olarak belli sonuçlar ortaya çıkacaktır. Bu objektif koşullar hesaba katılmalıdır. Eğer objektif koşullardan bazıları yoksa o zaman koşullar farklı olacaktır. Kapitalizm ile kıyaslandığında bizde objektif koşullar değişti (özel mülkiyetin olmaması ve emek gücünün meta olmaktan çıkması); bu nedenle sonuçlar da farklı. Değer yasası bizde dönüşmedi; fakat objektif koşullar nedeniyle işleyiş alanı sınırlandı.

SORU: SSCB’de kar kategorisi nasıl anlaşılmalıdır?

CEVAP: Belli bir miktar kara ihtiyacımız var. Kar olmadan rezerv yaratamaz, birikim yapamaz, savunma görevlerinin yerine getirilmesini destekleyemez, toplumsal ihtiyaçları karşılayamayız. Burada kendisi için emeği ve toplum için emeği görüyoruz. Kar sözcüğünün kendisi çok

kirli bir hale gelmiştir. Başka bir kavramın olması iyi olurdu. Ama hangi kavram? Belki net gelir? Kar kategorisi altında tamamıyla farklı bir içeriği sakladık. Bizde, ne kendiliğinden bir sermaye akışı, ne de rekabet yasası var. Ne kapitalist aşırı kar yasası, ne de ortalama kar yasası var bizde. Ancak kar olmadan da ekonomimizi geliştirmek mümkün değildir. Bizim işletmelerimiz için minimal kar bile yeterlidir ve bazen başka işletmelerin karları sayesinde karsız da çalışabilirler. Biz kaynakları kendimiz dağıtıyoruz. Kapitalizmde sadece kar yapan işletmeler ayakta kalabilir. Bizim sistemimizde ise çok karlı, bir şekilde karlı ve tamamıyla karsız işletmeler vardır. İlk yıllarda ağır sanayimiz hiç kar yaratmadı; fakat daha sonra kar yaptı. Genel olarak ağır sanayi işletmeleri ilk dönemlerde kendileri araç ihtiyacı duyarlar.

SORU: (A.I. Pashkov) Sovyet parası ile altın arasındaki bağlantı konusunda ekonomik tartışmalar yürütenlerin çoğunluğunun pozisyonu doğru mu? Bu bağlantıyı reddeden azınlığın bazı takipçileri, *Kasım 1951 Tartışmaları ile İlgili Ekonomik Sorunlar Üzerine Görüşler*'de bu soruna cevap verilmediğini ileri sürüyorlar.

CEVAP: *Önergeler*'i okudunuz mu? Bana kalırsa, *Önergeler*'e ilişkin diğer konularda görüşümün olmadığı belirtiliyor. Bu, paranın altın ile bağlantısı konusunda *Önergeler* ile hemfikir olduğum anlamına gelir.

SORU: (A.I. Pashkov) Tartışmaya katılanların belli bir kesiminin belirttiği gibi, SSCB'de diferansiyel rant'ın

devlet tarafından bütünüyle ayrılması gerektiği doğru mudur?

CEVAP: Diferansiyel rant sorununda çoğunluğun görüşüne katılıyorum.

SORU: (A.D. Gusakov) Sovyet parası ile altın arasındaki bağlantı, altının SSCB'de parasal (moneter) bir meta olduğu anlamına mı geliyor?

CEVAP: Altın parasal (moneter) bir metadır. Eskiden bizde altın çıkarılmasının, üretiminin maliyeti ile ilgili şeylerin biçimi iyi değildi. Daha sonra üretim maliyetini düşürmek için adımlar attık ve herşey daha iyi oldu. Altın standardına geçiş yaptık. Altının meta haline gelmesi pozisyonuna sahibiz ve bunu başaracağız. Elbette parayı altın ile değiştirmek gerekmiyor. Bu, kapitalist ülkelerde bile yaygın değildir.

SORU: (I.D. Laptev) Sovyet devlet finansmanı temel alana (altyapı-ç.n.) mı aittir yoksa devlet-politik üstyapıya mı?

CEVAP: Üstyapı mı yoksa temel mi? (güler). Genel olarak, temel ile üstyapı konusunda pekçok şey söylenmiştir. Sovyet iktidarını bile temele bağlayanlar var. Bu konuda altyapı ile üstyapı ile ilgili genellemeleri bir tarafa bırakırsak o zaman sosyalist mülkiyetten yol tutmak zorundasınız. Bizim bütçemiz kapitalist bütçeden tamamıyla farklıdır. Kapitalizmde her işletmenin kendi

bütçesi vardır ve devlet bütçesi, bizim devlet bütçemizden daha dar bir alanı kapsar. Bizim bütçemiz, halk ekonomisinin tüm gelir ve giderini kapsar. Sadece yönetim için harcamaları değil, halk ekonomisinin tüm statüsünü yansıtır. Halk ekonomisinin tümü için bir bütçedir. Bu yüzden bizim finansımızda temel (altyapının) unsurları baskındır. Ancak aynı zamanda üstyapı unsurları da vardır; örneğin idari harcamalar üstyapıya aittir. Devletimiz halkın ekonomisini idare eder, bütçemiz ise sadece idari aygıtın harcamalarını değil, halk ekonomisinin tümünü kapsar. Bütçede üstyapı unsurları vardır, fakat ekonominin unsurları baskındır.

SORU: (A.V. Bolgov) Tarımsal komünden sadece komünizmin ikinci aşamasında söz edilirken, sosyalizmden komünizme kesintisiz geçiş süreci boyunca tarım *artel*'inin varolacağı doğru mudur?

CEVAP: Bu anlamsız bir soru. *Artel*'in komüne doğru gittiği açıktır. Köylülerin bireysel gereksinimlerine hizmet etmesi işlevi ortadan kalktığı zaman komün yaratılacaktır. Tarım komünü konusunda acele etmek yersizdir. Komüne geçiş bir yığın sorunun çözümünü, iyi kantinlerin, çamaşırhanelerin vb. kurulmasını gerektirir. Tarım komünleri, komünlere geçişin mümkün olduğu konusunda köylüler ikna edildikleri zaman oluşacaktır. *Artel*, komünizmin ikinci aşamasına tekabül etmez; komünün komünizme tekabül ettiğini söylemek daha doğrudur. *Artel*, meta dolaşımını gerektirir ve, en azından bugün için, ürün değişimine ve doğrudan dağıtıma izin

vermez. Ürün değişimi de son tahlilde hala değişimdir; doğrudan dağıtım ise ihtiyaçlara göre dağıtımdır. Meta üretimi, satış ve alış varolduğu sürece bunları dikkate almalıyız. Doğrudan dağıtım ancak komünizmin ikinci aşamasında gelişecektir; *artel* ise satış ve alış ile bağlantılıdır. Tarım *artel*'inin ne zaman komüne dönüşeceğini söylemek zordur. Komün ortaya çıktığı zaman komünizmin ikinci aşamasının da halihazırda varolmuş olacağını söylemek mümkün değildir. Fakat komün olmadan komünizmin ikinci aşamasına geçişin mümkün olmayacağını söylemek de aynı şekilde risklidir. Komünizmin ikinci aşamasına geçiş, ilim yabancı terimler içinde tahayyül edilmemelidir. Komünizme belli bir 'kabul' olmayacaktır. Durmadan, biz farkına varmadan komünizme gireceğiz. Bu, 'bir şehre giriş' gibi değildir; 'kapı açıktır - girin'. Birçok kollektif çiftlikte kadınlar hala evişlerinin boyunduruğundan kurtulmak ya da et ve süt ürünleri elde etme amacıyla çiftlik hayvanlarını kolhoza devretmek istemiyor. Ama kümes hayvanları konusunda bunu yapmayı reddetmiyorlar. Bunlar, geleceğin sadece ilk filizleridir. Bugün tarım *artel*'i, ekonominin gelişmesine bir engel teşkil etmiyor. Komünizmin ilk aşamasında *artel* yavaş yavaş komüne dönüşecektir. Burada keskin bir hat çizilemez.

Kolhozdaki üretim seviyesini tüm toplumun seviyesine getirmek gerekir. Burada bir yığın karmaşık sorun vardır. Kolhozculara, toplumun bütün sorunlarına duyarlı olmaları öğretilmelidir. Bugün kolhozlar kendi ekonomileri dışında birşey bilmek istemiyor. Bugün, bölge ve eyalet çapında kolhozlar entegre olmuş değildir. Bu durumda,

sanayinin ve kollektif çiftliklerin temsilcilerinden oluşan ve hem sanayinin hem de kollektif çiftliklerin üretiminden sorumlu olacak bir Tüm-Birlik ekonomi organı oluşturma yönünde yukarıdan adım atmamalı mıyız? Devlet işletmelerinin ve kolhozların üretiminin hesaplanmasından başlanmalı ve sonra da, önce sadece artı ürünün dağıtılmasına bakılmalı. Dağıtım için olmayan, ve dağıtım için tahsis edilen fonlar oluşturulmalı. Bir an önce kolhozculara tüm halkın çıkarlarını gözetmeleri gerektiği öğretilmelidir. Ancak bu uzun bir süreçtir ve acele edilmemelidir. Acele edilecek bir yer yok. Bizde işler iyi gidiyor. Hedef doğru, yol açık ve bütün yönelimler belirlenmiş durumda.

SORU: (Z.V. Atlas) *Kasım 1951 Tartışmaları ile İlgili Ekonomik Sorunlar Üzerine Görüşler*'de 'para ekonomisi' terimi neden tırnak içinde kullanılmış?

CEVAP: Meta dolaşımının olduğu yerde para da olmalıdır. Kapitalist ülkelerde, bankalar da dahil olmak üzere para ekonomisi, işçilerin mahvolmasına, halkın yoksullaşmasına ve sömürenlerin zenginliklerinin artmasına yol açar. Kapitalizmde para ve bankalar sömürünün aracı olarak hizmet ederler. Bizim para ekonomimiz ise alışılmış olan değildir ve kapitalist para ekonomisinden farklıdır. Bizde para ve para ekonomisi sosyalist ekonomiyi güçlendirmeye hizmet eder. Bizde para ekonomisi, sosyalizmin çıkarları için kullandığımız bir araçtır. Tırnak işareti de bizim para ekonomimizi kapitalizmdeki para ekonomisi ile karıştırmamak için

kullanılmıştır. “Değer” ve “değerin biçimleri” kelimelerini tırnak içine almadan kullanırım. Burada para da dahil edilmiştir. Bizde değer yasasını belirleyen birçok faktör vardır; değer yasası, üretimi dolaylı olarak, dolaşımı ise doğrudan etkiler. Ancak bizde değer yasasının etki alanı sınırlıdır; yıkıma neden olmaz. Kapitalistlerin en büyük zorluğu toplumsal ürünün gerçekleşmesi, metanın paraya dönüşmesidir. Bizde ise bu gerçekleşme kolaydır, yumuşaktır.

SORU: (G.A. Kozlov) Milli ekonominin planlı ve oranlı kalkınması yasasının içeriği nedir?

CEVAP: Milli ekonominin planlı kalkınması yasası ile planlama arasında bir fark vardır. Planlar, bu yasaya ve onun gereklerine göre dikkate alınması gereken herşeyi hesaba katmayabilir. Örneğin, belli sayıda otomobil üretimi planlanmış, ama (bu üretim için) gereken tabaka metal miktarı planlanmamışsa, yıl ortasında otomobil fabrikaları duracaktır. Belli bir miktar otomobil planlanmış, ama gerekli petrol miktarı planlanmamışsa, bu sektörler arasındaki bağ ihlal edilmiş demektir. Bu durumda, milli ekonominin planlı ve oranlı kalkınması yasası kendisini ciddi bir biçimde hissettirir. Bu yasa ihlal edilmediğinde sakince durur ve adresi belli değildir; hem her yerdedir hem de hiçbir yerde. Genel olarak, tüm yasalar ihlal edildiği zaman hissedilir ve bu cezasız kalmaz. Milli ekonominin planlı kalkınması yasası, sektörler arasındaki uyum eksikliğini gösterir. Milli ekonominin tüm unsurlarının karşılıklı uyumunu ve birbiriyle uyum halinde,

orantılı gelişmesini gerektirir. Planlama hataları, milli ekonominin planlı kalkınması yasası ile düzeltilir.

SORU: (M.I. Rubinstein) Yaşadığımız dönemde SSCB'nin temel görevi nasıl anlaşılmalıdır? Bu görevi belirlemede, başlangıç noktası olarak 1929 nüfusuna göre kişi başına kapitalist üretim miktarını mı yoksa kıyaslama amacıyla, kapitalist üretim seviyesine ilişkin son verileri mi esas alalım? Örneğin ABD'de, ekonominin askerileştirilmesi nedeniyle son veriler 1929'dakinden daha yüksektir. Yayınlarda ve derslerde sık sık belirtildiği gibi, sizin de 9 Şubat 1946'da yaptığınız konuşmada belirttiğiniz üretim miktarındaki başarının, SSCB'nin belirleyici ekonomik görevi olarak komünizmin ikinci aşamasına geçişi ifade ettiğini düşünmek doğru olur mu?

CEVAP: Kişi başına üretim ile yapılan hesaplama yöntemi gücünü koruyor. Kişi başına üretim, ülkelerin gücünün temel göstergesidir. Bunun yerini alan başka bir ölçü yoktur. 1929 seviyesinden değil, günümüz üretim seviyesinden hareket etmek gerekir. Yeni hesaplara ihtiyacımız var. Bizdeki kişi başına üretimi, kapitalist ülkelerdeki son rakamlarla karşılaştırmak gerekir.

1946'da verdiğim rakamlar, belirleyici ekonomik görev olarak ikinci aşamaya geçişe işaret etmiyor. Bu rakamlara ulaşmayı başararak daha da güçlü hale geldik. Bu durum bizi, düşmanın saldırı tehlikesinden, kapitalimin saldırısından koruyor. Fakat 1946'daki konuşmada ifade edilen belirleyici görev henüz komünizmin ikinci

aşamasına geçişe işaret etmiyor. Bazı yoldaşlar, komünizmin ikinci aşamasına geçişi etkilemek için çok acele ediyor. Yasalar yaratılamayacağı için, bu geçişte aşırı hızlı olunmamalı. Hatta bazıları komünizmin üçüncü aşamasını düşünüyor. Kıstas, denektaşı eski. Daha zengin olan ülkelerle kıyaslama yapmak için son verileri kullanmamız gerekir. Bu da ilerleme anlamına gelir.

(L.M. Gatovsky, I.I. Kuzminov, I.D. Lapyev, L.A. Leontyev, K.V. Ostrovityanov, V.I. Pereslegin, A.I. Pashkov, D.T. Shepilov ve P.F. Yudin'in notlarına göre düzenlenmiştir. Ayrıca Atlas, Arakelyan, Bolgov, Vasilieva, Gusakov, Kozlov, Lyubimov ve Rubinstein'in notları da dikkate alınmıştır.)